

Протојереј-ставрофор др Велибор ЦОМИЋ*

Анђелковић, Маја, Тихон Ракићевић (ур). 2020.

Евергетидски типик. Манастир Студеница.

МАНАСТИРСКО ПРАВО

Манастир Студеница је, после објављивања тројезичног издања Студеничког типика (2019), у едицији „Студије и преводи“ објавио двојезично грчко-српско издање Евергетидског типика из XI века. Књига је објављена са благословом епископа жичког др Јустина, тај древни црквено-правни извор превео је др Александар Стојановић, а уредници су били проф. др Маја Анђелковић и архимандрит студенички др Тихон (Ракићевић). Рецензенти су били проф. др Панајотис Скалцис, проф. др Јоанис Тарнанидис, проф. др Никодимос Скретас, проф. др Дорота Грил и проф. др Славица Томин. Евергетидски типик је резултат научног пројекта „Студије и преводи – Евергетидски типик и Свети Сава – Житије Светог Симеона“, којим руководе проф. др Маја Анђелковић и др Тихон (Ракићевић), под покровитељством Министарства правде – Управе за сарадњу са црквама и верским заједницама.

Веза Срба са Манастиром Пресвете Богородице Евергетидске непрекинуто траје од Стефана Немање до данас. Не треба губити из вида да је Стефан Немања 1172. године био заробљен у Константинопољу и да од тада потиче његов контакт са тим грчким манастиром. Евергетидски манастир се помиње у најважнијим српским средњовековним списима и незаобилазан је у нашој историји. Стефан Првовенчани у „Житију Светог Симеона“ наводи да је његов отац Стефан Немања за време

* Научни сарадник, Институт за упоредно право, Србија, *otacvelibor@gmail.com*.

изградње „храма Пресвете на Ибру, на реци по имену Студеница“ богато даривао многе Светиње „почевши од велике цркве Господње, која је у Јерусалиму... и свете и преславне Приснодјеве Богородице у Евергетиди, у Константиновом граду“. Присну везу Светога Саве са Евергетидским манастиром описали су и наши средњовековни хагиографи Доментијан и Теодосије.

Евергетидски типик је написан од 1054. до 1070. године, а нормативно је завршен од 1098. до 1118. године. Примењиван је у Евергетидском манастиру, али је свој утицај проширио и изван граница тог манастира. Бројност монашких типикā и њихов значај дају довољно основа да се закључи да је реч о специфичном манастирском праву које се налази у корпусу црквеног права.

Евергетидски типик је на српски језик преведен са византијског грчког језика, уз истовремено коришћење Готјеовог рашчитаног текста из 1982. године и преписа тог типика из XII века, који се чува у Националној библиотеци Грчке у Атини (*Atheniensis Graecus*, 788). Осим уводних напомена Маје Анђелковић, у књизи су објављени и рад архимандрита Тихона „Свети Сава и Евергетидски типик“, нормативни текст типика на грчком и српском језику, коментари уз превод Александра Стојановића, индекси и прилози.

У уводном тексту је наведено да је у значајном прегнућу коришћено све што је у науци референтно не само за Евергетидски типик него и за његову рецепцију код Срба у одредбама Хиландарског и Студеничког типика. Пре свега, то су значајни радови Димитријевог, Шафарика, Јагића, Готјеа и других. Архимандрит Тихон је у раду „Свети Сава и Евергетидски манастир“ на основу историјских чињеница приказао историјат односа Светога Саве са тим константинопољским манастиром.

Централни део књиге чини нормативни текст Евергетидског типика на грчком и српском језику. Не сме се губити из вида да је Евергетидски типик првенствено општи црквеноправни акт који садржи и норме о унутрашњој организацији и поретку у том манастиру. Типиком је, између осталог, нормирана специфична аутономија манастира, односно прокламоване су „самосталност и самовласност“ манастира. У односу на државно право Источног ромејског царства, Евергетидски типик спада у аутономно право Цркве. Тим општим црквеноправним актом обезбеђен је веома висок степен самосталности манастира у Цркви што, посматрано из угла канонске акривије и неспорних канонских права надлежног епископа, није потпуно у сагласности са канонским предањем Цркве. Састављач и доносилац Евергетидског типика –

јеромонах Тимотеј, као други по реду игуман Евергетидског манастира – изузео је манастир не само од потпадања „под било чије право“ него и од потпадања под право Цркве (глава 12). Реч је о веома важном питању које захтева подробије истраживање у којем ће бити обавезно узети у обзир прилике у којима је настао Евергетидски типик и начин његове примене. Питања права надлежног епископа и тумачења границе „самосталности и самовласности“ манастира незаобилазна су у том црквеноправном акту. Тешко може да опстане став да је типиком манастир изузет из општег црквеноправног поретка јер је његово постојање као монашког литургијског општежића немогуће изван Цркве и мимо надлежног епископа на чијем се антиминосу служи Света литургија. Надлежни епископ се неизоставно помиње на светим евхаристијским сабрањима и једино он има право да рукополаже достојне манастирске монахе у ђаконски и презвитерски чин. Без обзира на норму о „самосталности и самовласности“ манастира, епископ је незаобилазна личност у животу сваког, па и Евергетидског манастира, без обзира на типик. Живот Цркве потврђује да не постоји гвоздена линија између Цркве и типика јер типик као такав има важност само у Цркви. Ниједан манастирски типик се не може и не сме тумачити изван канонског права, а у случају одређених неусаглашености примат, без икакве сумње, има канонско право.

Из норми Евергетидског типика се јасно закључује да се оне не односе само на монашке житеље у манастиру него и на друге субјекте. Типик је систематизован у четрдесет три главе, а у њима су најзаступљеније непотпуне црквеноправне норме, односно норме које у себи садрже само диспозицију (правило понашања). Осим непотпуних, у типик у постоје и потпуне правне норме које садрже и диспозиције и одређене санкције. Број потпуних је много мањи од броја непотпуних правних норми. Када су у питању санкције у типик у, важно је да се има у виду да су оне ненасилне, односно да су духовног и терапевтичког карактера. Неопходно је да се има у виду да се у Евергетидском манастиру, за чије потребе је састављен и донесен, нису примењивале само његове норме. За тај манастир је, као и за сваки други, важило и примењивано је канонско право Цркве. Јер, канонско право се у том манастиру примењивало од његовог оснивања, а основао га је монах Павле 1048/49. године, до доношења Евергетидског типика. Манастир може да обавља своју мисију и без посебног типика, али не и изван или изнад канонског права и општег црквеног поретка.

Евергетидски типик изискује богословско, али и црквеноправно тумачење. Он је за нас Србе посебно значајан, а преводом на српски језик шири круг правника ће моћи да се упозна са тим црквеноправним

актом ради даљег проучавања, а посебно ради упоредноправне анализе Хиландарског и Студеничког типика у односу на њихов евергетидски правни узор. Издање Евергетидског типика на српском језику постаје незаобилазно у српској науци.

Иако су Хиландарски и Студенички типик донети нешто више од једног века после Евергетидског типика, мора се констатовати да су они на специфичан начин продужили славу и спомен свог правног узора. Они су, за разлику од Евергетидског типика, и даље на снази јер се на специфичан начин и даље примењују у Хиландару, као светогорском манастиру Цариградске патријаршије, и Студеници, као првом по значају манастиру у Српској православној цркви. Евергетидски типик је данас део историјског, а Хиландарски и Студенички типик су део позитивног права у Цркви. Евергетидски манастир данас не постоји, али постоје Хиландар и Студеница, који са своја два светосавска типика чувају спомен на Евергетидски манастир. Ако се има у виду да се државноправни и црквеноправни акти стварају ради примене, онда нам осмовековно трајање и примена Хиландарског и Студеничког типика потврђују да је реч о правилно нормираним црквеноправним актима које није самлео жрвањ сложених и специфичних односа који су њима уређени.

Превод и издавање Евергетидског типика на савремени српски језик, као и ранији преводи Хиландарског, Студеничког и Карејског типика, као и Законоправила Светога Саве и других српских средњовековних црквеноправних аката има непроцењив значај за јачање богословског и црквеноправног знања и историјског самозазнања Срба. Наши црквеноправни акти, првенствено општи као што су поменути, али и појединачни попут средњовековних повеља нашим и другим манастирима изван средњовековне Србије, подстичу на дубље проучавање и сагледавање духовног живота и поретка у нашој помесној Цркви и древним манастирима који трају до наших дана. Они на аутентичан начин сведоче о црквеноправној свести Светога Саве и свих који су били надахнути његовим пастирским и отачаственим делом у претходних осам векова.

Манастир Студеница и Манастир Хиландар, заједно са другим научним установама, на свој начин, путем превода и објављивања црквеноправних извора од непроцењивог значаја остварују своју предањску, духовну, културну, просвету и правну мисију за нове нараштаје и сведоче о „старој слави“ српске Цркве и државе. Евергетидски типик је до сада преведен на француски и енглески језик, а овим преводом и издањем је учињена част и српском језику и Цркви.